

Gösta Esping-Andersen, Duncan Gallie, Anton Hemerijck, John Myles (2002), *Why We Need a New Welfare State*. Oxford: Oxford University Press. 244 str.

Knjiga (naslov je v prevodu *Čemu potrebujemo novo državo blaginje*) temelji na poročilu *Nova evropska blaginjska arhitektura (A New European Welfare Architecture)*, ki je bilo pripravljeno po naročilu belgijske vlade v času belgijskega predsedovanja Evropski Uniji v drugi polovici leta 2001. Takratni belgijski minister za socialne zadeve in pokojnine Frank Vandenbroucke se v predgovoru sklicuje na zasedanje Evropskega sveta v Lizboni marca 2000, ko si je Evropska Unija za naslednje desetletje postavila cilj, »postati najbolj konkurenčno in dinamično na znanju temelječe gospodarstvo na svetu, sposobno trajnostne gospodarske rasti z več in boljšimi zaposlitvami in večjo socialno kohezijo«. To zahteva spremembo evropskega socialnega modela. Nova država blaginje ohranja tradicionalni cilj zagotoviti ustrezno socialno zaščito tistim, ki tega ne zmorejo sami. Mora pa biti aktivna, država aktivnih ljudi – kar pomeni, da vsem državljanom omogoča udeležbo v socialnem in ekonomskem življenju.

G. Esping-Andersen je napisal prva tri poglavja z naslovi: Ponovno na poti k dobri družbi? (*Towards the Good Society, Once Again?*), K otroku usmerjena strategija socialnih investicij (*A Child-Centred Social Investment Strategy*) in Nova pogodba med spoloma (*A new Gender Contract*). D. Gallie je prispeval poglavje Kakovost delovnega življenja v blaginjski strategiji (*The Quality of Working Life in Welfare Strategy*), J. Myles pa Nova socialna pogodba za stare? (*A New Social Contract for the Elderly?*). Avtor sklepnega poglavja Samopreobrazba evropskega socialnega modela (modelov) (*The Self-Transformation of European Social Model(s)*) pa je A. Hemerijck.

Osrednje vprašanje je reforma pokojninskega sistema, ki se je avtorji lotevajo pri koreninah. Najboljše zagotovilo za ekonomsko in socialno sprejemljiv in dolgoročen pokojninski sistem so investicije v sposobnosti otrok. S tem so povezani odnosi med spoloma, zlasti položaj žensk na trgu dela, in kakovost delovnega življenja. Ne zadošča

zgolj visoka stopnja zaposlenosti, zaposlitev mora omogočiti izobraževanje in napredovanje.

V prvem poglavju Esping-Andersen opozarja na velike družbene spremembe ob koncu 20. stoletja in zavzema kritična stališča do rešitev, ki jih ponujata neoliberalizem in tako imenovana tretja pot, o kateri nekje zapiše, da je verjetno komaj kaj več kakor zelo zapoznalo britansko odkritje nordijske socialne demokracije (str. 5). Njegovi izhodišči za spremembe sta socialna pravičnost in učinkovitost. Enake možnosti so prvi pogoj učinkovitosti. Človeški kapital je edinstven in najpomembnejši vir, ki lahko zagotovi dinamično, konkurenčno in na znanju utemeljeno gospodarstvo.

Pomemben je razmislek o metodologiji socialne politike. Navadno je kratkoročna, statična, razdrobljena in izhaja iz obstoječega stanja, kar je sprejemljivo, če družba ostaja stabilna. V obdobju hitrih sprememb pa mora ustrezati trem kriterijem: omogočiti pogled v prihodnost, povezati fragmente v celoto in vključiti dinamiko življenjskih priložnosti državljanov (str. 6). Avtorji izhajajo iz okvira poteka življenja (*life course framework*). Ta povezuje dele v celoto, ker razmere v posameznem delu življenja vplivajo na blaginjo v naslednjem. S pogledom na celotni potek življenja je mogoče razlikovati med začasnim in trajnim pomanjkanjem. In končno tak pristop pomaga pri pogledu v prihodnost. Če poznamo značilnosti današnje mladine, lahko napovemo, kakšni bodo jutrišnji starši, delavci ali uporabniki socialne pomoči.

V nadaljevanju problematizira odnos med tremi stebri blaginje, trgom, družino in državo, ter se sprašuje, ali oziroma koliko lahko neuspeh enega kompenzirata ostala dva in ali obstaja nevarnost, da odpovedo vsi trije. Na to naveže prikaz treh sistemov blaginje: nordijskega, liberalnega in kontinentalnega, ki so pred podobnimi izzivi, ter oceni njihove prednosti in pomanjkljivosti. Da bi se ti trije sistemi zlili v enoten evropski sistem,

dvomi, ker je za vsakim od njih različna dediščina socialne blaginje.

Poudarja nujnost nove družbene pogodbe, v katero je treba vključiti novo družinsko politiko, nove odnose med spoloma, socialno vključevanje s pomočjo zaposlovanja in pogodbo med generacijami.

V drugem poglavju Esping-Andersen razpravlja o vplivu družinskih razmer na položaj otrok, zlasti na možnosti za razvoj njihovih sposobnosti, izobraževanje in zaposlovanje. Razmišljanje podkrepi s podatki iz nekaterih držav EU in ZDA o povezanosti stopnje izobrazbe staršev in otrok, o novi strukturi tveganj, ki ogrožajo družine, o deležu revnih družin, o povezavi med revščino otrok in (ne)zaposlenostjo staršev. Posebno pozornost nameni enostarševskim družinam, zaposlenosti mater, dostopnosti ustanov za varstvo otrok. V družinah vidi ključ do socialne vključenosti in do konkurenčnega, na znanju temelječega gospodarstva.

Odločilno je obdobje zgodnjega otroštva. Iz revščine otrok izvira socialna izključenost odraslih. Prikrajšanje v otroštvu je pozneje zelo težko odpraviti (str. 55). Kritičen je do ukrepov, s katerimi naj bi nadomestili pomanjkljivo znanje in druge zmožnosti odraslih. Učinkoviteje in ceneje je poskrbeti za sedanje otroke in mladino. Bistvenega pomena so zdravje, preprečevanje revščine in razvoj začetnih sposobnosti otrok. Prikrajšanje v otroštvu bi bilo treba odpraviti s kombinirano strategijo, ki bi zagotovila primerne družinske dohodke, preprečila neposreden vpliv (pomanjkljivih sposobnosti) staršev na kognitivne sposobnosti otrok ter izboljšala delovne razmere mater (str. 56). Zelo poudarja kakovost in široko dostopnost otroškega varstva.

Kot zadnje vprašanje obravnava povezavo med rodnostjo in blaginjo družine. Želja po otrocih se ni zmanjšala. V državah EU si starši želijo v povprečju 2,4 otroka, dejansko jih imajo manj. Razliko pojasnjuje z visokimi osnovnimi stroški za otroke, brezposelnostjo in naraščajočo negotovostjo, s težavami, ki jih imajo mladi odrasli, ko začenejo živeti na svoje, s stanovanjskim vprašanjem, kar vse povzroči »sindrom odlašanja« (postponement syndrome). Pomemben razlog za nizko rodnost so težave pri povezovanju materinstva in dela. Zdi se paradokсно, vendar je visoka rodnost pozitivno povezana z visoko zaposlenostjo žensk, kar vodi k novi pogodbi med spoloma.

V tretjem poglavju Esping-Andersen glede

enakopravnosti spolov razlikuje med dvema ciljema. Prvi je uskladitev materinstva in kariere, drugi, zahtevnejši, pa je doseči spolno nevtralno porazdelitev možnosti, življenjskih priložnosti in blaginje.

Velika večina današnjih žensk izbere model dvojne vloge, ki združuje kariero in materinstvo. Zaradi materinstva imajo v aktivnem življenjskem obdobju nižje zasluzke. Izguba gre na račun prekinitev dela in zastarevanja znanja, manjše izkušnosti in krajšega staža, ki so posledice prekinitev v karieri. Nižji zasluzki žensk so tudi eden od razlogov za neenako delitev domačih opravil.

Možnosti za združevanje materinstva in kariere so v posameznih državah zelo različne in nedvomno razredno pogojene. Odločilni dejavnik pri tem je otroško varstvo, ki je v nekaterih državah zelo drago. Ženskam prijazna politika, ki je izrazita v skandinavskih državah, povzroča delodajalcem večje stroške. Posledica je segregacija na področju dela. Ženske so zaposlene predvsem v »mehki ekonomiji«, v javnem sektorju.

Zaposlovanje žensk je eden najučinkovitejših načinov za preprečevanje socialne izključenosti in revščine. Ženskam prijazna politika je prijazna tudi do družine in družbe ter jo je treba opredeliti kot družbeno investicijo (*social investment*). Obstaja soglasje, da ženskam prijazna politika obsega dostopno otroško varstvo, plačan materinski in tudi očetovski dopust in nadomestila za odsotnost v času otrokove bolezni (str. 94).

Potek življenja žensk se maskulinizira, vendar za to obstoje realne meje. Avtor sklepa, da je za resnično enakopravnost spolov potrebno, da moški sprejmejo bolj feminiziran potek življenja (str. 95).

Temeljna misel četrtega poglavja je tale. Kakovost delovnega življenja in blaginjska strategija je, da za pospeševanje socialne vključenosti ne zadošča naraščanje deleža zaposlenosti. Bistvenega pomena je kakovost zaposlitve. Zaposlitev, ki omogoča osebno pobudo, je vir osebne stabilnosti in razvoja. Kakovost zaposlitve je danes zelo stratičirana. Gallie navaja podatke, iz katerih izhaja, da so v EU štiri od desetih zaposlitev precej slabe. To velja zlasti za dela, ki jih opravljajo polkvalificirani in nekvalificirani delavci, tisti, ki so zaposleni z nepolnim delovnim časom, najbolj prikrajšana skupina pa so starejši nekvalificirani in polkvalificirani delavci.

Učinkovitost zaposlovanja pri zagotavljanju socialne participacije je odvisna tudi od tega, ali

delo varuje pred revščino. Države EU so razmerno uspešne pri preprečevanju revščine zaposlenih, vendar je delež revnih, ki delajo (*working poor*) in imajo manj kot 50% povprečnega dohodka na gospodinjstvo, še vedno znaten. V posameznih državah je različen, odvisen je od spola in sestave gospodinjstva. Delež revnih zaposlenih moških se giblje od 0,9 v Belgiji do 8,7 v Italiji. Delež subjektivne revščine zaposlenih v EU je povprečno 14,8 (str. 103). Nizki prejemki iz dela imajo za posledico majhne možnosti varčevanja in nizke pokojnine.

Delo postaja vedno bolj zahtevno, naporno, stresno in tudi bolj negotovo, kar še zlasti velja za manj kvalificirane delavce. Delavci, ki imajo slabe zaposlitve (*poor jobs*), so manj zadovoljni z družinskim življenjem, pristočasnimi aktivnostmi in družbenim življenjem (str. 108). Še bolj uničujoča za ljudi je brezposelnost, vendar tudi nizka kakovost dela ne omogoča socialne integracije. Vpliv take vrste dela na življenjske priložnosti je odvisen od trajanja. Večina sistemov usposabljanja odraslih bolj krepi kot odpravlja zgodnjo prikrajšanost. Ko ljudje začno opravljati nizko kvalificirana dela, imajo manj možnosti za izobraževanje, pogosto gre za delo za določen čas. Za tiste, ki so dobili delo kot brezposelni, je štirikrat bolj verjetno, da bodo odpuščeni, kot za tiste, ki so zamenjali zaposlitev (str. 117). Dolgoročno je treba vložiti več v odpravljanje izobrazbenih pomanjklivosti mladih in v ohranjanje sposobnosti učenja.

Na področju dela je treba razviti politiko varnosti in zdravja pri delu, upoštevati fizično in psihično zdravje ter ohraniti in razvijati delovne sposobnosti. Sleđnje prinaša znatne kratkoročne stroške tako za delodajalce kot za delavce. Mnenje, da so kakovostne zaposlitve dražje od slabih, je zelo vprašljivo, če upoštevamo vse stroške, ki nastanejo zaradi slabih delovnih razmer. Dosežki gospodarstva v EU bodo usodno odvisni od pripravljenosti investirati v sposobnosti in motivacijo ljudi. Učinkovita politika usposabljanja bi morala temeljiti na upravičenosti državljanov do izobraževanja. Zmanjšanje negotovosti zaposlitve in reintegracije brezposelnih je mogoče doseči z daljšimi odpovednimi roki, večjo podporo pri prenehanju pogodbe o zaposlitvi, z odgovornostjo delodajalca, boljše ureditvijo dela za določen čas in z ustrezno zaščito življenjske ravni brezposelnih.

Myles začne prispevek z znanimi dejstvi o nujnosti pokojninskih reform. Poudarja, da je treba

upoštevati celotne stroške vzdrževanja upokojenec - javni sistem in privatna sredstva, saj se oboje prelije v porabo upokojene generacije. Cilj sprememb je sistem, ki bo zagotovil pošteno delitev bremen med generacijami, solidarnost v okviru posamezne generacije, enakopravnost spolov, močno gospodarstvo in zdrave finance. Kako je mogoče zagotoviti vse hkrati?

Obstoječi pokojninski modeli temeljijo bodisi na predpisani stopnji prejemkov (*fixed replacement rate - FRR*), ali na predpisani stopnji prispevkov (*fixed contribution rate - FCR*). V prvem primeru gre do stroški demografskih sprememb na račun zaposlenih, v drugem na račun upokojenec. Avtor se zavzema za model predpisanega relativnega položaja (*fixed relative position - FRP*), ki ga je v 80. letih razvil ekonomist Musgrave. Bistvo tega modela je, da se postavi konstantno razmerje med prejemki zaposlenih in prejemki upokojenec. Ob spremembah deleža upokojenec glede na število zaposlenih se hkrati povečajo prispevki zaposlenih in zmanjšajo pokojnine, tako da ostane razmerje med dohodki enih in drugih nespremenjeno. Prednost modela sta enakomerna delitev bremen med generacijami, zlasti pa to, da ga je mogoče uporabljati ne glede na to, kako se v času spreminja odnos med številom zaposlenih in številom upokojenec.

Solidarnost znotraj generacije mora obstajati: med upokojenci, kjer je treba upoštevati višino pokojnin in pričakovano življenjsko dobo, med zaposlenimi, kjer je treba upoštevati plače in družinske izdatke, in med spoloma, ki imata različni položaj na trgu dela in sta različno obremenjena s skrbjo za onemogle družinske člane. Ta izhodišča Myles podrobneje razčleni.

Spremembe v pokojninskih sistemih bodo morale povišati upokojitveno starost, kar je mogoče ob upoštevanju življenjske dobe, zdravstvenega stanja, delovnih razmer, izobrazbe in povpraševanja po delovni sili. Preprečiti je treba revščino starih. Ker je trajanje življenjske dobe povezano z ekonomskim statusom, zavarovanje povzroča transfer od revnih k bogatim. Razlike v materialnem položaju starih izvirajo tudi iz različne zgodovine statističnih kohort. Današnji upokojenci so delavci iz obdobja gospodarskega razcveta.

V zaključku Myles opozarja na prehajanje blagostanja iz generacije v generacijo. Lahko se zgodi, da bo blagostanje sedanjih otrok bolj odvisno od kariere staršev kakor od njihove. Pomen »razredne pripadnosti« lahko ob koncu življenja

enako naraste kot ob začetku.

V sklepnem poglavju Hemerijck povzema ugotovitve in stališča prejšnjih ter jih postavlja v širši politični in ekonomski okvir z uvedbo Evropske monetarne unije. Ugotavlja, da je skupna značilnost evropskih držav blaginje, da so zavezane socialni pravičnosti, ki prispeva tudi k ekonomski učinkovitosti in napredku. Izziv postindustrializma je najti novo sinergijo med ekonomsko in socialno politiko.

Glavni dejavnik reform in inovacij so sicer posamezne države, a morajo upoštevati mednarodne razmere. Pri odločitvah morajo izhajati iz dosedanjega razvoja, ker je izbire iz preteklosti težko spremeniti. Nobena reforma ne more predpostavljati tabule rase.

Avtor podrobneje opiše »metodo odprte koordinacije« (*Open Method of Co-ordination - OMC*), ki je poseben način približevanja posameznih področij socialne politike v državah članicah EU, njen razvoj, prednosti in pomanjkljivosti. Namen OMC je v okviru skupno dogovorjenih usmeritev postaviti konkretne cilje za vsako državo, upoštevajoč njene značilnosti, spremljati napredek, izmenjavati izkušnje in dobro prakso.

Samopreoblikovanje evropskih socialnih mo-

delov ne poteka po nobenem izdelanem načrtu. Po Hendrijckovem mnenju vključuje kombinacijo domačega učenja, učenja od drugih in - tako upa - učenja pred neuspehom.

V publikaciji je veliko zanimivih idej, zlasti metodologija, ki izhaja iz celotnega poteka življenja, usmerjenost v razvoj zmožnosti vseh otrok, opozarjanje na pomen zaposlovanja žensk, zagotavljanja kakovosti zaposlitve, Musgraveov model prepisanega relativnega položaja zaposlenih in upokoencev in ne nazadnje metoda odprte koordinacije.

V celotni publikaciji je le v dveh stavkih omenjena širitev EU. Večina novih članic EU ima za seboj 45 ali več let izkušenj socialističnega sistema. Zaposlenost žensk in vključenost otrok v ustanove otroškega varstva, ki jima avtorji publikacije pripisujejo odločilen pomen za uspeh reforme države blaginje, sta (bila) prav v teh državah zelo visoka. Kljub poudarjanju učenja in odprti metodi koordinacije, ni videti, da bi se bili strokovnjaki in politiki iz starih držav članic EU pripravljani učiti iz uspehov ali napak novih članic.

Andreja Kavar Vidmar